

MACIÀ MARTORELL. L'ÚLTIM ALCALDE REPUBLICÀ DE CONSTANTÍ A MATHAUSEN

Pere Martorell Ferràn

AMBIENT QUE ES VIVIA A CONSTANTÍ AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XX

Infància i joventut d'en Macià Martorell i Martí

Constantí, situat molt a prop de la industrial ciutat de Reus. Com d'altres pobles veïns, també s'industrialitzava. I aquestes junt amb diversos negocis vitalitzaven de manera considerable les capitals.

A Constantí s'obren fàbriques de persianes. La més important era la d'en Lluís Peris, on hi treballava en Macià, i la que seria després la seva esposa, l'Antònia Ferran i Solé. També hi havia indústries d'aigua ardent (esperit de vi), que va produir un significatiu comerç d'exportació, així com també premses i esclafolladores d'avellanes, bòbiles... Totes elles crearen una florida industrial i econòmica en el poble.

Del matrimoni format per Pere Martorell Gasol i Emília Martí Palau neix en Macià l'any 1892. Estem, per tant, en plena renaixença catalana i també l'època del romanticisme català que neix de la burgesia.

Estem en ple equipament industrial català, quan Reus esdevé la segona capital industrial de Catalunya, després de Barcelona. I quan es desenvolupa un gran proletariat paral·lel a la burgesia.

A Reus, a vuit quilòmetres de Constantí es vivien intensament els dos moviments. La pagesia dels pobles del voltant de la capital industrial, començaven a trobar camins

oberts de cultura i de política catalanista. Les bases de Manresa, de Prat de la Riba promulgades l'any 1892, obren nous horitzons de futur nacionalista en els pobles.

Era el temps de la recuperació de la llengua i de la literatura catalanes. El poble les reclamava, sobretot quan es va començar a llegir a Mn. Cinto Verdaguer mort al 1902 i el molt conegut setmanari cultural-còmic: "El Patufet" i "l'Esquix" de Josep M. Folch i Torres (1904-1937).

Les dues publicacions sempre van estar presents a la llar d'en Macià.

Durant la seva joventut va viure molt intensament la mentalitat comuna. Es reconeix en una societat i una època en què naixien èlits intel·lectuals i polítiques per a la recuperació de la identitat pròpia, quasi oblidada, i a la recerca del canvi històric.

És el moment de les agrupacions: la Lliga Regionalista (1901), la Unió Catalanista (1891-1936), i de les publicacions com «Lo somatent de Reus» (1889-1937), «La Veu de Catalunya» (1899-1936).

El progrés industrial i la pagesia compartien tota una època de renovació. El Macià no deixà passar per alt aquesta gran moguda del pensament polític, industrial, social i intel·lectual català. Era coneixedor de les grans passes que s'estaven donant a tota Catalunya.

Els anys 1912 i 1913 eren els anys en què hauria hagut de fer el servei militar. Però no hi va anar. La seva mare, l'Emília Martí, bona administradora de la petita indústria de teixit (Can Valé), va saber estalviar uns diners per pagar-li el servei militar. Així fou com se'n va alliberar i com va poder continuar treballant en la indústria paterna i a les nits continuar l'ofici del seu pare, barber del poble. Això ho compaginava també amb el treball a la fàbrica de persianes d'en Lluís Peris del carrer de l'Arrabal de les Creus.

Hi havia a Constantí una gran abundància de clergat parroquial i un convent de germanes carmelites descalces que servien a l'hospital i portaven un petit col·legi. Hi convocaven un notable grup de noies i hi realitzaven activitats culturals i lúdiques. Com moltes noies del poble, l'Antònia Ferran hi assistia,

El 4 de gener de 1917 contrau matrimoni a la Parròquia de Sant Feliu de Constantí amb l'Antònia Ferran i Solé, natural de Montblanc.

El diumenge següent al seu enllaç matrimonial, la parella realitza l'acostumat viatge de nuvis, pujant a Montserrat.

Del matrimoni neixen cinc fills: l'Antonieta (19-6-1917), en Jaume (1920), en Macià (9-10-1922), en Pere (8-9-1927) i en Jordi (18-1-1933).

La mort als 22 anys, de la germana petita d'en Macià, la Pràxedes (24-1-1920) va trasbalsar molt seriosament la vida familiar. El seu pare, Pere Martorell Gasol, va caure en una depressió nerviosa, passava llargues hores plorant sense poder-lo consolar. Degut a aquest trastorn mental, durant una llarga temporada deixa d'ocupar-se del petit negoci de teixit i de barber del poble. Serà en Macià qui haurà d'ocupar-se'n treballant nit i dia per tirar endavant les dues famílies.

Seguirà un altre gran entrebanc. En Pere Martorell Gasol mor el 14 d'agost de 1923, als 57 anys d'edat.

La mare del Macià, l'Emília, ja vídua, sempre inquieta i emprenedora, decideix deixar el petit negoci de teixit i començar-ne un de nou, un de construcció de persianes. Per aquest motiu es traslladarà a viure al n. 50 del mateix carrer de l'Arrabal de Sant Cristòfol. La casa disposava d'uns bons baixos, espaiosos i un gran espai al carrer, ampli pis per a la vivenda familiar i unes golfes adients per a la indústria. L'immoble era propietat d'un familiar, Teresa Martorell Gasol.

Macià Martorell i Martí

Hi treballaran en Macià, la seva esposa Antònia, i les seves germanes, la Teresa i la Petra i l'espòs d'aquesta, en Nicéfaro Franqués.

Fou l'inici d'una petita societat que va durar poc temps, uns tres anys.

Un cop desfeta la societat, Macià inicià una altra indústria, també de persianes, a les afores del poble, a la partida de Centcelles, molí de Reus, un gran casal propietat del seu cosí germà el Feliu Martorell Folch. Hi treballaran uns quinze obrers.

El personal cada dia baixava des de Constantí amb els seus cistells per fer-se el dinar. El material que arribava per a l'elaboració de les persianes i la facturació del producte es transportava amb carros a l'estació de trens del Morell pel camí de Montblanc.

Mentre posava en marxa la indústria i es feia càrrec de la família, en Macià vivia els seus ideals socials i polítics i culturals de Catalunya. Amb els seus constants viatges a Barcelona i a Madrid per motiu de la seva indústria de persianes, va conèixer les grans passes que s'estaven donant en pro d'un nacionalisme dins del poble català.

A Barcelona es trobava molt sovint amb el seu cosí germà el Macià Martí Tarroja, que vivia a la barriada industrial de Sant Andreu, La Sagrera. Treballava com a funcionari de la Generalitat. Al seu costat va conèixer els grups separatistes, l'Estat Català (1922), l'Agrupació d'Acció Catalana (1922) i la Unió Socialista de Catalunya (1923).

El Macià era militant de l'Estat Català, fundat per Francesc Macià el 18 de juliol de 1922. Aquest moviment va donar suport al tarragoní Rovira Virgili en les eleccions d'abril de 1922. Fou un dels partits que passà a formar part de l'Esquerra Republicana.

Pels volts de l'any 1921, amb la inauguració del Sindicat Agrícola Rural, Constantí viu una gran moguda cultural, lúdica i social. I en aquest temps en Macià manté una gran amistat amb el músic Rafel Gibert Recassens (1899-1963), aleshores encarregat del bar del Sindicat Agrícola. Hi creà una massa coral que va acabar en un gran orfeó en el qual hi participaven un total de cent vuit veus, moltes d'elles dels treballadors de la fàbrica de persianes del Macià.

Una altra amistat que va mantenir era amb el Josep Gil, poeta i amant de tota cultura. Els unia una amistat creativa i organitzadora per a celebrar els actes populars en les festes del poble. Els dos van començar per equipar la petita biblioteca o sala de lectures. Per Pasqua la cantada de caramelles no hi faltava pels carrers del poble amb una gran creativitat de lletres adients als fets i costums del moment, destacant circumstàncies puntuals del viure de cada dia del poble, tot poetitzat pel bon amic d'en Macià, el Josep Gil i també un fill del mestre Tarrida. Viu i fa viure dins la família les festes populars del poble, tant d'hivern com d'estiu. Invita als familiars de fora del poble, els obsequia amb bons àpats-ressopons, els hi tenia preparat la llotja en l'envelat.

A primera hora del matí agafava la bicicleta per arribar-se al Serrallo (Tarragona) en busca de barres de gel per a que tota la beguda i la fruita ens la poguéssim beure i menjar fresca. A mitja part del ball reunia tota la família per compartir un bon refresc, caixes de galetes i suaus pels més grans i gasoses i volados pels més petits.

El Macià era un home polític i idealista, els seus ideals no eren compresos per la seva esposa Antònia. Més d'una ocasió les discussions familiars venien motivades per aquestes postures polítiques. Ell era un català republicà.

El fet religiós no entrava dins des seus ideals, no s'ho qüestionava, però tots els seus fills van rebre els coneixements propis de la religiositat popular del temps. La seva esposa sí que era creient i religiosa: era l'encarregada de l'altar de sant Antoni i responsable d'organitzar la festa el dia del sant.

La família té el record, que mentre festejaven, el Macià li va regalar un artístic salomó, per a il·luminar l'altar. Fou el compliment d'una promesa que en Macià va fer a sant Anton en sortir il·lès d'un petit accident, que hauria pogut ser greu, sofert al Morell en baixar del tren i caure a les vies. Aquest salomó fou un dels primers que lluí la parròquia quan es va fer la instal·lació elèctrica.

El Macià entre les activitats del poble i els seus ideals nacionalistes-republicans hi dedicava temps, dies i nits, matinades i vesprades, a més prosperava la indústria de persianes degut a les nombroses comandes.

A l'inici dels anys 30 va comprar un solar de 400 m² al número 53 del carrer de les Creus, a prop de la Closa, propietat de Pau Pàmies i hi construeix dos grans locals i una vivenda familiar de bastanta qualitat per aquell temps.

El constructor fou Joan Baguí. Així va deixar el molí de Reus per ubicar-se al mateix poble de Constantí.

La indústria donava treball a uns 20 obrers entre homes i dones. Hi havia entre tots una gran germanor i companyonia. S'organitzaven activitats lúdiques i excursions culturals. Més d'una vegada quan la pluja era generosa, sortien de nit a buscar cargols amb el típic llum de carbur, ho posaven tot en comú i ho repartien en parts iguals entre tots. En un ambient festiu es compartia un bon àpat de germanor. Es convocaven excursions, es procurava que tinguessin un rerafons cultural i descobrien indrets turístics de les diferents comarques: Peñíscola, Guimerà, Santes Creus, Poblet... Quan arribava l'estiu, Salou era la platja preferida per a passar-hi tot un dia. Les sortides més properes es feien amb carro i mula i les més llunyanes amb transport públic.

Quan es va anunciar la visita a Constantí del president de la Generalitat Francesc Macià (1933), a en Macià li van encarregar l'organització dels actes d'acollida. Després de la visita obligada a l'Ajuntament, els actes multitudinaris es van celebrar al Sindicat amb els seus deguts parlaments. En un principi es pensava que soparien al poble i el lloc preferit foren els locals de la fàbrica del Macià, cosa que no es va dur a terme per l'apretada agenda d'actes que el president havia de realitzar.

El 1934 es va organitzar el carnaval. Un dels actes més significatius fou la rua amb una carrossa que els treballadors de la fàbrica van construir, segon el disseny d'en Lluís de l'Olla. Les comparses van sortir dels locals de les persianes acompanyades d'un grup de disfresses de les noies treballadores. Representaven la noblesa turca. Tots els vestuaris foren llogats a un comerç de Reus.

PRIMER TEMPS DE LA GUERRA I REVOLUCIÓ DE 1936

El 18 de juliol del 1936 la fàbrica de persianes del Macià es va obrir normalment. Amb l'Antònia i com cada dia, ja feia dues hores que hi treballaven per preparar el material abans que arribessin els obrers: els rodets de cotó pel teixit, les fustes remullades amb aigua per tallar els plans i els rodons, els llistons, cadenes i les puntes ben crema-des per a la construcció de les persianes de cadena, la cola ben remullada per a la primera capa, l'oli i el color per a la segona capa, els estenedors i la serra polidora a punt d'engegar...

Els rumors feia dies que corrien presagiant esdeveniments importants al país i una mena d'angúnia dominava entre la gent política dels partits. I va succeir el pitjor: l'alçament militar i el daltabaix que això va significar. Els fets afectarien directament en Macià, la seva família i la seva indústria.

A casa i a la fàbrica s'estava pendent de les notícies que arribaven a la petita ràdio de què la família disposava. A casa, visites, trobades, reunions amb els seus amics del partit i comentaris de tota mena. Aquells primers dies eren un constant pujar i baixar del pis, de gent, en un murmuri més que parlar.

Com ja s'ha dit abans en Macià era més nacionalista que polític, fet que no era ben comprès per la majoria de la família. Crec que es podria considerar com a pioner de l'ideal

catalanista, no ben vist en el seu temps per altres sectors i que avui dia és acceptat per polítics ben importants. La situació en aquell moment era tan delicada que calia actuar amb gran criteri però en Macià anava a la seva. L'ideal socialista que es vivia arreu de Constantí i de l'estat no el coneixia prou i no el va assumir, no oblidem que ell era un petit empresari. Respecte a tot el que representava per al poble el fet de la justícia social no la va fer seva. Durant la seva adolescència li van mancar els estudis acadèmics, els seus pares el necessitaven per a treballar en els negocis.

Les coses estaven molt embolicades, sobretot pel que fa a les relacions de les autoritats. La Generalitat era governada per l'Esquerra Republicana, partit en què militava en Macià i amb els partits anarquistes, CNT i FAI que s'havien fet amos de la situació.

Dins la família es van viure moments de tensió per diferents motius; primer l'afiliació d'en Jaume, el seu fill gran, al partit anarquista del POUM, després d'una llarga i forta discussió entre pare i fill. Macià li va esquinçar el carnet del partit davant de la família.

El segon motiu fou el tancament de la fàbrica de persianes. La guerra anava avançant, l'alçament militar anava ocupant les ciutats on es venien més mercaderies, i sobre tot no arribava la matèria primera: fusta, oli, pintura... Mentre al magatzem de la fàbrica hi havia recursos es va continuar treballant, pagant als obrers però sense poder facturar. A la fi es van veure obligats a tancar la fàbrica. Macià ha de buscar altres treballs per a poder sostenir a la nombrosa família, nou entre tots.

L'exèrcit republicà demanava més lleves per anar al front. En Joan Nac, que administrava el sindicat agrícola, va haver d'enllistar-se a l'exèrcit i en Macià amb la seva família se'n va fer càrrec durant uns dos anys.

Més tard l'Antònia amb els dos fills petits es trasllada a Montblanc, hi va amb ells la refugiada de Madrid, Alberta Serón. La resta de la família es queda a Constantí. En aquells dies en Jaume entra a l'exèrcit, en la popularment coneguda com la lleva del «biberó». Fou destinat a lluitar a la batalla de l'Ebre a la serra de Cavalls, comarca de Terra Alta, on fou ferit

La filla gran, l'Antonieta, tenia tuberculosi. Era entre els anys 37 i 39.

La guerra i l'ideal republicà es veuen perduts. L'exèrcit demanava cada vegada més noves lleves.

Un fet que demostra el respecte que Macià tenia pel fet religiós fou l'extremunció i viàtic de la seva tia política Francisca Solé, casada amb Anton Escardó. Era la tia de tota la família. Quan va quedar vídua sempre va viure amb la família d'en Macià. Ella era una dona molt religiosa i practicant, sagristana i responsable de l'altar de sant Antoni de la Parròquia i que després de la guerra civil se'n va cuidar de l'esposa d'en Macià. Ja tenia els seus anys i va caure greument malalta. Macià va avisar al rector del poble, Mn. Josep Aragonés que vivia mig amagat amb les seves dues germanes en un piset del començament del carrer de la Costa. Ell un vespre va venir a casa vestit de carrer i li va administrar els sagraments. Pocs dies després va morir.

Constantment els bombardejos apuntaven a la CAMPSA de Tarragona i al camp d'aviació de Reus, juntament amb l'escola del treball de Reus que muntaven els avions amb motors russos. Constantí quedava entre mig dels dos sectors buscats per l'exèrcit de sublevació. La gent de Constantí es va dispersar pels masos de la partida del riu, camí de Montblanc, camí de la Selva... Els masos foren ocupats per les famílies senceres. Es van mig tancar les escoles, es van excavar refugis sota la plaça del castell i a prop de la casa de la vila, conegut pel «Murrot». Els primers bombardejos foren de nit i cap al vespre

i més endavant a qualsevol hora del dia. El so de les sirenes esgarrifava la gent del poble. Eren els avions feixistes i alemanys.

Nomenament d'alcalde

En Joan Fortuny Magriñà que ocupava l'alcaldia del poble va haver d'incorporar-se a lleva i els regidors demanaren a en Macià que assumís aquesta responsabilitat i fou nomenat alcalde el 18 de novembre de 1938.

L'EXILI. GENER DE 1939

Era cap al final de desembre de 1938 quan Macià va acompanyar la seva família a Barcelona. Es van instal·lar a la casa dels seus amics Manuel Borràs i Maria Monné que vivien al carrer de la Bordeta, a la barriada de la Bordeta, molt a prop de l'Hospitalet de Llobregat. Un cop instal·lats, en Macià retornà a Constantí. Un fet que el comprometia i que no era ben vist pel poble. També fou molt criticat el fet que el seu fill gran Jaume, al donar-li l'alta de la ferida que va patir durant la batalla de l'Ebre, no es va incorporar a l'exèrcit i al seu batalló, tal com era la seva obligació, i es va quedar a Constantí mig clandestí.

Uns dies abans de l'ocupació del poble per l'exèrcit nacional, en Jaume i Macianet, amb una de les ambulàncies de l'hospital de sang que ocupaven els locals de la fàbrica de persianes sortiren en direcció a Barcelona on es van reunir amb la seva família. En aquells moments difícils no podia deixar de complir la seva responsabilitat de l'alcaldia.

Constantí era un formiguer de gent. Els que arribaven d'altres pobles i els que marxaven fugint del franquisme, sobretot fugint del «Batallón de los moros» que avançaven davant de l'exèrcit nacional i que feien tota mena de destrosses i violacions a tota jove que trobaven. També els bombardejos eren constants i més encara els caces que ametrallaven a la gent que fugien amb els carros per la carretera.

Dos dies abans de l'ocupació del poble per l'exèrcit franquista en Macià junt amb un grup del poble abandonaren Constantí. Carregaren tot un camió de queviures sobre tot d'oli, que varen dipositar en un magatzem del carrer Balmes de Barcelona, per proveir els exiliats que havien emigrat de Constantí. L'oli es va fer servir per intercanvi amb altres aliments. Es van dirigir a Barcelona, camí de l'exili. Devien ser els dies 13 o 14 de gener. El dia 15 les tropes franquistes entraven al poble. A Barcelona Macià es va acomiadar de la seva esposa Antònia i dels seus fills, sobretot de l'Antonieta, ja malalta de mort.

Aquesta fou l'última vegada que es va reunir amb tota la família, ja mai més no la va tornar a veure. Només la família en tindrà notícies mitjançant la correspondència constant que rebien. No s'oblidava mai de felicitar el sant a cada fill.

Dates interessants

Aquest final de la desfeta de la república poc s'esperava. El dia 26 de gener de 1939 les tropes del general Franco entraven a Barcelona. Una cosa bona s'havia guanyat: s'han acabat les desfetes que causaven els bombardejos, els terrabastalls esgarrifosos i la mort de tants civils innocents que no eren culpables de res.

A la vila de Constantí a les onze de la nit del dia divuit d'Octubre del mil nocent trenta mit, venint al Saló de Sessions d'aquesta Casa Consistorial els Consellers d'aquest Ajuntament al marge relacionat per tal de celebrar sessió extraordinària de primera convocatoria que presidís l'Alcalde accidental Berneli Roger Cabré, qui per esser l'hora assenyalada declarà oberta la sessió.

De ordre de la Presidencia fou donada lectura pel sotassignat a l'acta de la sessió anterior que fou aprovada per unanimitat.

La Presidencia posa de manifest, que en compliment de l'acort adoptat a la sessió anterior, es procedí a requerir als partits d'Esquerra Republicana i la Unió C. N. C. per tal de que designessin els corresponents substituents per a cobrir les vacants ocasionades per la incorporació a files dels companys Joan Fortuny Magrinyà i Pere Novell Plana, i havent estat designats pels esmentats partits els ciutadans que han de substituir als dimissionaris, senyors Josep Llovet Ramany i Antoni Pinyel Magrinyà respectivament, es procedí a donar possessió dels matèries del càrrec de Conseller d'aquest Ajuntament.

A continuació, i trovant-se vacant els càrrecs d'Alcalde i segon Alcalde la propia Presidencia posa de manifest que procedís la elecció d'Alcalde primer i segon exposat la necessitat i conveniència de procedir a una nova constitució del Consell Municipal.

Veient les manifestacions de la Presidencia, per absoluta majoria s'acorda procedir a una constitució de l'Ajuntament, suspent-se l'acte per deu minuts a l'objecte de que les diferents minories es pugin d'acort respecte a la elecció de Alcalde primer i segon.

Reanovada la sessió, els venint per absoluta

manunitat acordem elegir per a Alcalde al
 Conseller Macià Martorell Martí de la minoria
 d'Esquerra Republicana de Catalunya, i per
 igual forma per a Alcalde segon, al Con-
 seller Joan Comas Roig de la minoria de la
 C. N. E.

Seguidament, el Conseller Macià Mar-
 torell Martí, elegit Alcalde, passa a ocupar
 la Presidencia, presentant amb aquest acte, possessió
 del canec per al que ha estat elegit. A més ma-
 tenc boja el segon Alcalde senyor Joan Comas
 Roig.

A continuació, l'Alcalde tercer senyor Carmel
 Roger Cabré presenta la dimissió de l'ha canec
 degut a estar compris en una de les lleyes mo-
 bilitzables, qual dimissió li es acceptada pel
 Consell, procedint-se seguidament a la
 elecció de Alcalde tercer, que per manunitat recau
 en el Conseller senyor Rafael Fortuny Masgrinyà
 de la minoria del P. S. M. C.

A continuació, es procedix a la designació de Comis-
 sions municipals d'acord amb la llei Municipal
 de Catalunya, quedant constituïdes les següents en
 la forma que s'detalla.

Comissió, Sanitat i Assistència social, la
 integraran els Consellers Joan Roig Coll, Josep
 Llobet Ramon, i Antoni Pinjol Masgrinyà.

Comissió d'Hisenda, la integraran els Con-
 sellers August Correll, Rafael Fortuny, i
 Joan Comas Roig.

Comissió de Cultura i Obres públiques, la
 integraran els Consellers Francesc Llorens Maseras,
 Carmel Roger Cabré i Joan Maschell Vento.

A continuació es procedix a la designació del
 Conseller que en representació del Consell ha de
 formar part de la Junta Municipal Agraria,
 i per manunitat es designat el Conseller
 Antoni Pinjol Masgrinyà.

Seguidament es designat el Conseller,

Corneli Roger Palri per a formar part del
Consell local escolar, i el Conseller Josep
Sori Ramon per a la Junta de Defensor
Casura local.

Y sense altres assumptes de que tractar,
s'acaba la sessió de la que s'extint la present
acta que signen els concorrents a la materia
de que fo el Secretari certifico.

Joan Comas

~~Joan Madrell~~

Rafel Fortuny

Agusti Bonell

Juan-Correa

José Jori

El dia vint de Constanti a les onze de la nit del
dia quinze d'Octubre del mil no-cents trenta
vuit, remits al Sala de Sessions d'aquesta Casa
Consistorial els Consellers d'aquest ajuntament
al marge rebienots per tal de celebrar sessió
ordinaria de primera convocatoria que presidiré
l'Alcalde En Jacint Montorell Ibarti qui per
esser l'hora assenyalada declará oberta la sessió.

De orde de la Presidencia fou donada lectura
pel notari Secretari a l'acta de la sessió anterior
que fou aprovada per unanimitat.

Seguidament es doná compte als remits de la
correspondencia oficial rebuda i tramesa des de la
darrera sessió aprovant-se l'acta per l'Alcalde.

Acte seguit y doná compte als remits de la
instancia presentada pel rei d'aquesta vila En
Josep Bofornell Cardá en la qual demana sia
exclut de la relació de mobilitzats per a Obres i
Fortificacions pel motiu de considerar-se rebuats
d'aquesta obligació per permanecer al camp de
barbers.

Uns dies abans foren dies de grans dificultats: ell camí de França, la família passava les nits al metro de l'estació de Sants a Hostafrancs amb la seva filla Antonieta, per guardar-se dels bombardejos. Aquella nit les poques forces de la República resistien intensament i reforçaven les entrades de Barcelona amb material bèl·lic i obligaven desocupar el veïnat de l'entorn del lloc de la resistència, per altra banda els bombardejos no paraven i com la casa on vivien era tocant d'Hospitalet estava ocupada per les trinxeres.

Tota la família es va traslladar de pressa a un pis del carrer Nou del barri de l'Arrabal. Hauran de fer una gran caminada sense poder defensar-se dels bombardejos que queien arreu durant el trasllat.

Entren a la casa, i quin gran contrast! Hauran de compartir la vivenda amb un grup franquista, que estava amagat i que amb grans mostres d'alegria ja estaven celebrant la seva victòria «els vencedors amb els vençuts». Uns ho celebraven amb cants i els altres en la més profunda humiliació i angoixa.

A les 6 de la tarda, reprenien el retorn a la seva llar original.

Macià a l'exili de França

El 4 de febrer de 1939, l'exèrcit franquista ocupa Girona i uns dies després arriben a la frontera de França. S'obren les portes de les alambrades dels camps de concentració i seran ocupats pels republicans que a partir d'ara els diran «rojos» i perdran el seu nom que serà substituït per un número i inscrits dins la llei «De deportadores de responsabilitades polítiques» 13/2/1939. Les platges de Argelers, Sant Cebrià foren convertides en una gran ciutat. Un dels cent mil deportats fou Macià Martorell Martí, tenia 48 anys.

De la vida que portaven en el camp se sap el que ens va deixar escrit Montserrat Roig en el llibre «Els catalans en els camps nazis» Edicions 62. Barcelona. «A França, els francesos ens van tractar gairebé tan malament com els nazis», «Només hi havia una diferència: els francesos et mataben de fam i els nazis ho feien directament». Suposem que va entrar a la companyia de treball i enviat a la línia maginot, que ocupava tot el llarg de la frontera amb Bèlgica, Luxemburg fins al canal de la Mànega.

Els últims mesos del 1939 es tenen notícies de que treballava a Touet-Sur-Var (França)

A Barcelona

L'esposa d'en Macià l'Antònia acompanyava i vetllava els últims dies de la vida de la seva filla Antonieta. Amb ella vivia la resta de la família, els fills Macianet, Pere i Jordi.

Hauran de superar contrarietats, dificultats i perills de tota mena. El 18 d'agost de 1939 després d'una llarga malaltia de la tuberculosi mor la seva filla gran, l'Antonieta, tenia 21 anys. L'esposa i els fills van retornar al poble, Constantí dins d'un ambient que volia donar aspecte de normalitat, sota un regim dictatorial i feixista, amb un to de despreu i d'escarni personal als vençuts de part dels alius vencedors.

Quan l'Antònia torna de l'exili de Barcelona el dia 23 de setembre de 1939, després de deixar les despulles de la seva filla en un humil nínxol del cementiri nou de Barcelona, hauran de passar per successives dificultats: la casa i els locals de la fàbrica, propietats de la família estaven ocupats pel règim dictatorial. No hi van poder entrar. Aniran a viure casa de la seva germana Clotilde i del seu espòs Pau Martí «Can Serafino». Els

fills aniran a viure a casa de la mare d'en Macià, l'Emilia Martí «Can Veler» a l'Arrabal. Un temps després passaran a ocupar el piset de l'Angeleta Ferran, la germana gran de l'Antònia, al carrer de la Costa, a prop de la font Lluny.

Els molts passos que fa l'Antònia per aconseguir les seves propietats foren en va. L'alcalde li deia que ell no tenia poder sobre l'immoble, que era la falange qui havia de solucionar l'entrega. En aquesta difícil situació van viure durant un any. Primer reberen les claus del pis i després d'uns dos anys els locals de la fàbrica.

En aquesta greu situació ens quedava l'esperança del retorn d'en Macià, solament la seva correspondència ens feia sentir molt units a ell. Mentre de 1939 a 1942 es viu una situació de desfeta total. En Jaume s'haurà d'allistar per complir el servei militar, fou destinat al Marroc, a Xauen. En Macianet també s'allistarà a la mili, era de la lleva del 43, destinat igualment al Marroc, a Reullo, entre Tetuan i Rabat.

L'entrada d'en Pere al seminari dels pares carmelites de Badalona, al setembre de 1941.

A casa de la família es quedava l'esposa Antònia amb el fill petit Jordi que tenia 7 anys. Els ingressos econòmics eren minsos. En temps de la collita de l'avellana i de la verema, l'esposa es llogava com tants d'altres temporers que venien del fora del poble, i fora del temps de la collita haurà d'ingressar el sosteniment per mitjà de l'estraperlo, com una cosa normal del temps. Passarà nits i matinades pel camí de Constantí a Reus transportant llaunes d'oli damunt de les seves espatlles per així vendre-les al poble i treure'n uns petits guanys pel sosteniment d'ella i el fill petit, i enviar alguns girs als seus fills que estaven a la mili.

En aquesta situació es rep la fatal notícia de l'entrada d'en Macià al camp d'extermini de Mathausen, fou una postal estricta per impremta en alemany sense signatura. L'adreça dirigida a l'Antònia estava escrita en lletra d'en Macià. La postal ens deia que no rebríem cap més notícia fins que acabés la guerra.

Els horrors del camp d'extermini tots els coneixem molt bé. Aquella terrible i interminable escala que conduïa a la pedrera, en cada esglaó d'aquella escala encara hi bateguen les esquenes sagnants i les agonies de tants catalans que hi deixaren la vida.

Cloenda

Macià Martorell Martí acabà el seu llarg martiri a Gussen, un annex de Mathausen el 17 de setembre de 1941, tenia 50 anys. Un any després de la seva entrada al camp d'extermini. La primera notícia que tingué la família de la seva mort fou notificada per correu pel seu cosí germà Feliu Martorell Folch que vivia a Suïssa, ell es va assabentar per la premsa del país, la qual publicava els llistats de tots els que van deixar la seva vida en aquell horrorós infern.

Com hem anat explicant en aquests article, crec que en certa manera la vida la tenim marcada per fets, circumstàncies i l'atzar que succeeixen sense saber com, ni podem preveure-ho, d'això en diem destí.

Els últims anys d'en Macià no els voldríem per a ningú. Mai la desfeta de l'home.

Isaïes 52,14-15, segles abans deixava escrit sobre l'home just: «Així com tothom s'horrortzava de veure'ls, ja que de tan desfigurats ni tan sols semblaven homes i no tenia res d'humana la seva presència, així també se n'admiraran tots els pobles, quan veuran amb els ulls allò que mai no s'havia contat i sabran de cert la cosa més inaudita».